

רבי ישמעאל אומר: הזכות תולה לה במשך שנים עשר חדש.

זכות הצדקה למשך הזמן של שנים עשר חודש.

ואף על פי שאין ראייה מן המקרא לדבר זה, שהזכות תולה עד שנים עשר חודש, יש זכר לדבר מן המקרא.

ולהלן תבאר הגמרא מדוע אין זו ראייה גמורה.

דכתיב בפתרון החלום שפתר דניאל לנבוכדנצר, כשראה נבוכדנצר בחלום כיצד הוא נטרד מבני האדם, ומקומו הוא עם החיות והבהמות, וכך אמר לו דניאל:

ואם כן, משנתנו, האומרת שזכות תולה למשך שלש שנים, היא אינה לפי אף אחד מהם!

ומשינן: לעולם, משנתנו כרבי ישמעאל היא, שהביא "זכר לדבר" מהכתוב בדניאל שהזכות תולה שנים עשר חודש.

"להן, אמנם, מלכא, המלך, מלכי, ישפר עליך, תיטב בעיניך עצתי, לעכב את רוע הגזירה שראית בחלום.

ורבי ישמעאל, לאחר שהביא "זכר לדבר" מדניאל שהזכות תולה במשך שנה, אשכח [מצא] עוד קרא [פסוק], דאמר ותני, האומר ושונה את תליית העונש בשלש "פעמים", כאשר כל "פעם" היא שנים עשר חודש, כמבואר בדניאל.

וחטיך, חטאך — בצדקה פרוק! פדה את נפשך מחטאך, על ידי צדקה שתעשה.

ועויתך, ופדה את נפשך מעוונתיך — במיחן ענין", בחנינת עניים.

דכתיב "כה אמר ה': על שלשה פשעי אדום, אמתין מלהענישם עד שלש פעמים, ולא אענישם על חטאיהם אלא רק כשיחטאו בפעם הרביעית, שאז אענישם גם על שלשת הפעמים הראשונות.

כן, אז, כשתעשה כן, תהוי ארכא לשלותיך", תהיה לך זכות של אורכה לשלומך, שלא תבוא עליך מיד הפורענות שראית בחלום.⁽¹⁾

ומכאן למד רבי ישמעאל שהזכות תולה שלש "פעמים" של פרק הזמן של שנים עשר חודש, דהיינו, שיש לשלש את הזמן של י"ב חודש, ונמצא, שהזכות תולה שלש שנים.

וכתיב, כי אכן, "בלא, כל הפורעניות שראה נבוכדנצר בחלום, מטא הגיע על נבוכדנצר מלכא".

אך מעתה, כיון שמוכח מהפסוק בענין פשעי

וכתיב, שהתרחשה הפורענות "לקצת [לבטורף] ירחין תרי עשר", לפי שתלתה לו

מסלקת את הדמים.

פתאומי; אבל אותה משנה ששינו בה: "חרדה מסלקת את הדמים", לגבי מי שהיתה במחבא [מפחד אויבים] שאינה חוששת לשעת וסתה, ואפילו לא בדקה הרי היא טהורה, ואין אומרים "אורה בזמנו בא", משום שדאגה מתמשכת

1. כוונתו של דניאל היתה לעזור לעניי ישראל, כיון שראה שעם ישראל בגלות ניזון מחיזור על הפתחים, לכן השיא עצה לנבוכדנצר שיוון את

אדום שהזכות תולה שלש שנים, תמהה הגמרא:

ומאי, מדוע אמר רבי ישמעאל "אע"פ שאין ראייה לדבר, יש זכר לדבר"? והרי יש ראייה מוכחת מן הפסוק של דניאל ושל שלשת פשעי אדום, שעד שלש שנים תולה הזכות!

ומשינין: אין ראייה מוכחת מהמתנה על פשעי נבוכדנצר ואדום.

כי דלמא שאני, שמא שונה הוא דין ההנהגה כלפי עובדי כוכבים מדין ההנהגה כלפי ישראל, היות דכלפי עובדי כוכבים, לא מפקיד דינא עליהו! אין הקב"ה ממהר להענישם, אלא ממתין להם עד שתתמלא סאתם, ואז הוא מענישם בפעת אחת בחומר הדין המגיע להם על הצטברות העבירות המרובות.

אבל בישראל, הוא ממהר להענישם כדי שלא תתמלא סאתם. ואם כן, אין ראייה מהפסוקים הללו שהזכות תולה כל כך גם בישראל, אלא רק "זכר לדבר" בעלמא, יש.

שנינו במשנה: ויש זכות תולה ג' שנים.

ודנה הגמרא: זכות דמאי?

איזה זכות יש לאשה שיכולה להגן עליה כל כך?

אילימא, שמא נאמר, זכות דמצות תלמוד תורה, שהיא זכות חשובה, מגינה עליה ותולה לה —

אי אפשר לומר כך.

כי הא, הרי אשה הלומדת תורה — "אינה מצווה, ועושה" היא.⁽²⁾

שהרי אשה אינה מצווה בתלמוד תורה. ואם בכל זאת למדה תורה, אין היא יכולה לתלות לה, כי עשיית מצוה שאין מצווים בה, אינה חשובה דיה, ואין שכרה גדול כדי לתלות לה!

אלא, בהכרח, שהזכות דקיום מצוה תולה לה.

ותמהה הגמרא: וכי זכות דמצוה — מי מגנא כולי האי, האם היא יכולה להגן כל כך עליה?!

ודתניא: את הדרשה הזו דרש רבי מנחם בר יוסי, על הכתוב במשלי [פרק ו].

"כי נר — מצוה, ותורה — אור".

תלה, דימה הכתוב את המצוה ב"נר", ואילו את התורה הוא תלה ב"אור".

ובהלכות ברכות התורה [סימן נא בשולחן ערוך] פסק המחבר שנשים מברכות בבוקר את ברכות התורה.

והביא המגן אברהם את דברי האגור, שנשים מצוות ללמוד את ההלכות הנוהגות בהן, ולכן יכולות הן לברך "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה".

עניי ישראל, שהביאם בגולה. ואכן כך עשה נבוכדנצר, שהיה מקבץ בכל יום את עניי ישראל, ומפרנסם. רש"י.

2. רש"י מביא את דברי הגמרא במסכת קידושין, הדורשת את דברי הכתוב "ולמדתם אותם את בניכם", בניכם ולא בנותיכם!

תלה הכתוב את המצוה ב"נר", כדי לומר לך: מה, כמו שנר אינו מאיר אלא לפי שעה, שאין אור הנר מאיר בקביעות, אלא רק בשעה שהוא דולק, אף מצוה, כך המצוה אינה מגינה על האדם אלא לפי שעה, באותו הזמן שהוא מקיים אותה, ולא לאחר מכן.

ואילו את התורה תלה הכתוב ב"אור", כדי לומר לך: מה מציאות האור בעולם הוא דבר קבוע וקיים לעולם, אף תורה, מגינה היא על האדם הלומד אותה לעולם, גם בשעה שאינו לומד!

וממשיך הכתוב ואומר: "בהתהלכך תנחה אותך, בשכבך תשמור עליך, והקיצות, היא תשיחך".

ומבאר הברייתא את דברי הכתוב —

"בהתהלכך, תנחה אותך" — זה בחיי העולם הזה.

"בשכבך, תשמור עליך" — זו מיתה.

"והקיצות היא תשיחך" — תמליץ עבורך לעתיד לבא, לחיי העולם הבא.

משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, והיה מתיירא משלושה דברים —

א. מן הקוצים, ומן הפחתים [בורות], ומן הברקנים [שיחי קוצים].

ב. ומחיה רעה, ומן הליפטין, שדרכם להלך ולהזיק את בני האדם בשעות הלילה, כשהעולם חשוך.

ג. ואינו יודע באיזה דרך הוא מהלך.

נזדמנה לו אבוקה של אור — ניצל מדבר אחד: מן הקוצים, ומן הפחתים, ומן הברקנים.

וכך גם האדם העושה מצווה, ניצל הוא ממקצת הפורענות.

ואולם, עדיין הוא מתיירא מחיה רעה, ומן הליפטין, וכמו כן, עדיין הוא אינו יודע באיזה דרך הוא מהלך.

כיון שעלה עמוד השחר — ניצל מדבר שני: מחיה רעה ומן הליפטין.

וכך הוא האדם הלומד תורה, הוא ניצל מן החטא, ומן היסורים.

ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך.

וכמוהו האדם, גם כשהוא לומד תורה, עדיין אין הוא בטוח בעצמו עד יום מותו שמא יכפנו יצרו להתבטל מדברי תורה, ואז ישוב יצר הרע להחטיאו, וישוב לסבול מן הפורענות.

הגיע לפרשת דרכים, והכיר את דרכו — ניצל מכולם.

וכמוהו, האדם אשר לא פרש מן התורה עד יום מותו, הרי הוא בטוח אז בהצלחתו.

דבר אחר, יש לדרוש את הפסוק בדרך שונה:

והאחרונים הרחיבו את הדיבור בענין גדר ברכות התורה, שאינן ברכת המצוות גרידא, אלא גם ברכת שבח והודאה על קבלת התורה, ולכן גם

ובביאור הגר"א כתב, שמקרא מפורש הוא שנשים אינן מצוות בתלמוד תורה, וכמו ששינו, "ולמדתם אותם את בניכם", ולא את בנותיכם.

ואין לך להקשות מדברי הברייתא הזאת, לפי שאין כונת התנא לומר שאין בכח מצוה להגן מן היסורים, אלא כך כוונת התנא לומר:

מצוה — בעידנא דעסיק בה, בזמן שהאדם עסוק בעשייתה, **מגנא**, מגינה עליו המצוה מן היסורים, ואף **מצלא**, מצילה אותו בזמן ההוא משליטתו של ייצר הרע.

אבל לאחר מכן, בעידנא דלא עסיק, בזמן שהוא חדל מלעסוק בה — רק **אגוני מגנא**, מגינה היא עליו מן היסורים, אולם **אצולי** — לא **מצלא** אז! אין בכח המצווה למנוע ממנו את השפעתו של ייצר הרע גם למשך הזמן שאחר קיום המצוה.⁽⁵⁾

עבירה שעושה אדם, **מכבה** את אור שכר המצוה שעשה בעבר.⁽³⁾

ואולם, אין עשיית עבירה **מכבה** את אור התורה שלמד.

שנאמר "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה".

וה"אהבה" אמורה כאן היא התורה.⁽⁴⁾

ולפי דברי הברייתא הזאת, אין עשיית מצוה יכולה להגן כל כך על האשה, ואם כן, כיצד זכות של מצוה יכולה לתלות לה!?

אמר תירץ **רב יוסף**: אכן זכות של מצוה יכולה להגן עליה רבות מפני היסורים, ולתלות לה.

נפש החיים, ש"שכר מצוה — מצוה, ושכר עבירה — עבירה", משמעותו היא, שהשכר הגדול ביותר שיש לו לאדם הוא עצם קיום המצוה, כי בכך מתרוממת ומשתפרת נשמתו, ומאידך, העונש הגדול ביותר שיש לו לאדם על עשיית עבירה אינו קבלת יסורים [כאן או בגיהנום], אלא הפגיעה בנפשו, שנעכרה עקב עשיית העבירה. ולכן, עשיית עבירה, מסוגלת לכבות את האור בנפשו, שהגיע לו כ"שכר מצוה" על מצוה שעשה בעבר.

4. רש"י מבאר זאת על פי הפסוק בשיר השירים, שיר ב: "הביאני אל בית היין, ודגלו עלי אהבה", ו"יין" הוא כינוי לסוד שבתורה, ובו נאמרה "אהבה".

5. לשון רש"י מורה, לכאורה, שהעבירה מונעת מליטול שכר בעתיד, אך עיין בהערה 3 שאין הכונה לשלילת השכר עבור המצוה שנעשתה, אלא היא מונעת את אפשרות העמידה בניסיון

נשים יכולות לברך אותן.

והרמב"ן בהשגותיו על מניין המצוות של הרמב"ם, בסוף ספר המצוות, כתב שגדר ברכות התורה הוא כגדר ברכת המזון, שהוא שבח והודאה על התורה שנתן לנו הקב"ה. עיין בבית הלוי בהקדמה לספרו, ובמכתבים שבסוף ספר חידושי הגרי"ז על הרמב"ם, ובהעמק ברכה.

3. אמנם רש"י כתב שעבירה מכבה את שכר המצווה, אך אי אפשר לומר שכוונתו היא שהעבירה מונעת את קבלת השכר עבור המצוה, וכמבואר כאן במאירי, שמעיקר שכר ועונש הוא, שעל קיום מצוה מקבלים שכר ועל עשיית עבירה מקבלים עונש, ואין עשיית העבירה שוללת את שכר המצווה, כמו שאין עשיית המצוה מונעת את העונש על עשיית העבירה, וכל המדובר כאן הוא לענין השפעת העבירה או המצוה על המשך דרכו של האדם, ואפשרותו להנצל מיצר הרע.

ויתכן שכוונת רש"י היא כמו שנתבאר בספר

ודקאמרת, הרי אשה הלומדת תורה "אינה מצווה ועושה היא", ואין שכרה רב, ואינו יכול להגן עליה —

אין הכוונה לאשה הלומדת תורה בעצמה. אלא הכוונה היא לזכות של תורה שיש לה בגלל בעלה ובניה, שהיא דואגת וטורחת למען לימוד התורה שלהם!

כי נהי, הגם דנשים, פקודי לא מפקדא, שהן אינן מצוות בלימוד תורה, אבל באגרא בשכר דמקריין ומתניין בנייהו, שהן טורחות להביא את בניהם לבית הספר, כדי שילמדו מקרא וישנו משנה, ומוכנות שבעליהן יצאו לעיר אחרת כדי ללמוד תורה, והן נטרין להו לגברייהו, יושבות לבד ומצפות לבעליהן עד דאתו מבי מדרשא, שיחזרו מבית מדרשם שמחוץ לעיר [דהיינו, שהן מוכנות לכך שכל חייהן הן תהיינה יושבות ומצפות לבעליהן, ובלבד שבעליהן ילמדו תורה במקום תורה, גם אם הוא חוץ לעיר] — אם כן, מי לא פלגאן בהדייהו, האם אין להם חלק בזכות התורה של בעליהן?!

וזכות התורה הזאת, בכוחה להגן על האשה!

ודנה הגמרא:

אחר שהתבאר כי האבוקה היא משל למצוה, ואור השחר הוא משל לתורה, אם כן, מאי, למה נמשלה "פרשת דרכים", שהיא ההצלה השלימה במשל הזה?

ואילו תורה — בין בעידנא דעסיק בה, ובין בעידנא דלא עסיק בה — תמיד היא מוגנא מן הייסורים, ואף מצלא, מצילה אותו תמיד מייצר הרע!

מתקיף לה רבה: אלא מעתה, שהתורה מצילה מייצר הרע תמיד, גם בשעה שהאדם אינו עוסק בה, אם כן קשה:

דואג ואחיתופל — כיצד הם נכשלו?!

מי, האם לא עסקי דואג ואחיתופל בתורה? הרי ודאי שעסקו בה, שהרי היו שניהם תלמידי חכמים!

ואם כדברייך, תיקשי, אמאי לא הגינה עליהו תורה שעסקו בה מייצר הרע שלא ייכשלו וייעשו לרשעים גמורים?!

אלא, אמר רבא, כך התכוון התנא בכרייתא לומר:

תורה, בעידנא דעסיק בה — מוגנא ומצלא.

בעידנא דלא עסיק בה — רק אגוני מוגנא. אך אצולי מייצר הרע, לא מצלא בשעה שאינו עוסק בה.

מצוה, בין בעידנא דעסיק בה, בין בעידנא דלא עסיק בה, רק אגוני מוגנא, אבל אצולי לא מצלא, אפילו בשעה שעוסק בה.

רבינא אמר: לעולם זכות תורה תולה לה לאשה.

של האדם, כאשר המצוות והעבירות כולן מטביעות את רישומן בנפש האדם, וכל דרגתו של האדם ואישיותו מורכבים מסך כל רישומי המצוות והעבירות שעשה האדם במשך חייו.

בעתיד, ובכך היא מונעת את קבלת השכר בהמשך דרכו של האדם.

וכמו שנתבאר בספר נפש החיים כיצד משפיעים מעשי המצוות או העבירות על נפשו

שכך הם אמרו על דוד: רדפו אחריו, ותפסוהו, היות ואלהים עזבו מפני שבא על אשת איש, ואין אנו נענשים על רדיפתו. ואין לו מציל, שאין בידו זכות שתוכל להצילו, לפי שהעבירה שעשה כבתה את זכויותיו.

מאי דרוש, מנין למדו דואג ואחיתופל שלא יעמדו לדוד זכויותיו עקב המעשה עם בת שבע? —

הם למדו זאת מהפסוק בספר דברים [כג]: **“ולא יראה בך ערות דבר, ושב מאחריו”**.

והבינו שמשמעות הפסוק היא, שאם יראה דבר עבירה באדם, ישוב מאחריו הקב"ה, ולא יגן עליו עוד, לפי שהעבירה כבתה את המצוות שעשה.

והן אינן יודעין — שעבירה מכבה רק מצוה, ואין עבירה מכבה תורה!

ואילו דוד עסק בתורה, וזכות זו עמדה לו להנצל מהם.

וכיון שהביאה הברייתא את הפסוק בשיר השירים “מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה”, ואמרה ש“אהבה” זו תורה, דנה הגמרא עתה בהמשך הפסוק בשיר השירים, “אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה — בוז יבוזו לו!”.

כי אם נאמר ש“אהבה” זו תורה, למה יבוזו למי שנותן את כל הון ביתו בעבורה?

מאי, מהי משמעות “בוז יבוזו לו”?

אמר עולא: לא כשמעון אחי עזריה, אין כונת הכתוב שיש לבוז לאדם כמו עזריה, אחי שמעון, על שנתן את הון ביתו לשמעון

אמר רב חסדא: זה תלמיד חכם ויום מיתה.

רק ביום מותו בטוח התלמיד חכם כי הצליח בחייו, וכי לא הכשילו הייצר לפרוק ממנו על תורה.

רב נחמן בר יצחק אמר: זה תלמיד חכם ויראת חטא. שאם זכה התלמיד חכם, בנוסף ללימוד התורה, להגיע גם למדרגה של יראת חטא, יכול הוא להיות בטוח ששוב לא יכשילו היצר הרע, כי התורה שלמד מורה לו כיצד לנהוג, ויראת החטא מונעת את השתלטות היצר הרע עליו.

מר זוטרא אמר: זה תלמיד חכם וסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא.

שמשמים מסייעים בידו שיהיו דבריו מתקבלים אצל חבריו הלכה למעשה, כי כל עוד לומד הוא תורה אך אין דבריו מתקבלים אצל חבריו כהוראה כהלכה, אמנם בטוח הוא בהצלתו מהחטא, אך עדיין לא הצליח בדרכו, והוא עוד צריך לחפש את הדרך הנכונה בלימוד התורה.

ועתה מבארת הגמרא את מה ששנינו בברייתא —

דבר אחר: עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה.

אמר רב יוסף: דרשיה רבי מנחם בר יוסי להאי קרא, בספר תהילים, שיבואר להלן, כי סיני! כאילו הוא ניתן מסיני.

ואילמלא, אילו דרשוה דואג ואחיתופל להאי קרא הכי — לא רדפו בתר אחר דוד.

דכתיב [בתהילים עא] “לאמר: אלהים עזבו, כי אין מציל!”

הלל ושבנא, אחי הו, היו אחים.

הלל עסק בתורה. שבנא עבד עיסקא. אך לא פירנס שבנא את אחיו הלל.

לסוף, לאחר שלמד הלל תורה, מבלי שיפרנסו אחיו, אמר ליה שבנא להלל: תא, בוא נערוב, נשתתף יחד, הן ברווח מהעסק שלי, והן בשכר התורה שלך, וליפלו, ונחלוק את הכל בינינו!

יצתה בת קול ואמרה: אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, עבור הזכות בתורה שלמד אדם אחר — בוז יבוזו לו! (6)

אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את בתו כא-ב תורה.

רבי אליעזר אומר: כל המלמד את בתו תורה — מלמדה תיפלות!

אחיו, עבור חלק בזכות למודו של אחיו שמעון.

לפי שהיה עזריה עוסק במסחר, ומפרנס את שמעון אחיו, שיוכל לעסוק בתורה. והיות וכל לימודו של שמעון התאפשר בגלל שאחיו החזיקו, הרי יש לעזריה חלק בלימודו של אחיו, ובזכות זאת נקרא שמעון, שהיה תנא, על שם אחיו — "שמעון אחי עזריה".

ולא מתכוון הכתוב שיש לבוז לכרבי יוחנן דבי נשיאה, שהיה רבי יוחנן מתפרנס על ידי בית הנשיא, ולכן היה לנשיא חלק בזכות תורתו.

אלא כונת הכתוב היא, שיש לבוז למי שנותן הון עבור זכות בתורה, כהלל ושבנא.

דכי אתא רב דימי, כאשר בא רב דימי מארץ ישראל, אמר:

תשובת מהר"ם אלשאקר [סימן קא], המביא את דברי רב האי גאון, שכל המעלה בדעתו כי המחזיק בלומד תורה שוה הוא ללומד עצמו, אינו מבין מהו לימוד תורה. כי לא ניתן להגיע להשגות ולמעלות רוחניות מבלי שילמד האדם בעצמו תורה. והשכר האמיתי שיש לאדם, היא קרבתו לאלהיו, לפי גדלות נפשו, ולפי השגתו בתורת ה', ובעולם הבא נהנים הצדיקים מזיו השכינה, כל אחד באופן יחסי לפי הכרתו בהקב"ה ובתורתו, ולא ניתן להגיע לכך ללא לימוד תורה!

אלא, שמגיע שכר מרובה למי שמחזיק בידי תלמיד חכם שילמד, ושכר זה הוא מרובה על כל שכר מצוה אחר, כי אין זו צדקה גרידא, אלא צדקה המחזיקה את לימוד התורה.

ואת השכר הזה מקבל המחזיק בכל ענין,

6. והיינו, שלא ניתן "לרכוש" זכויות בתורה או במצוות מאדם שיש לו זכויות, לאחר שהן נוצרו מכח עשייתו העצמית, ללא עזרתו של ה"רוכש". אך אדם המאפשר לאדם אחר את קיום הלימוד או המצוה, על ידי סיועו לאדם הלומד או לעושה המצוה, אז מגיע למסייע חלק במצוה, כי מכוחו היא התקיימה על ידי האדם האחר.

וכך פסק הרמ"א להלכה בשולחן ערוך יורה דעה, בהלכות תלמוד תורה, שיכולים שני אנשים להסכים ביניהם שאחד מהם ילמד תורה והשני יעסוק במסחר, ויחלקו ביניהם את השכר. והוסיף שם הש"ך, שהחלוקה היא בשוה בכל השכר של ההסכם ביניהם, הן בשכר של לימוד התורה, והן ברווח של העסק.

אמנם מלשונו של הרמ"א משמע שהשכר מתחלק בין שניהם, אולם הברכי יוסף מציין את